

**O‘ZBEK VA TOJIK XALQLARINING AJDODLARI (BOBOJON
G‘AFUROVNING “TOJIKON” VA AHMADALI ASQAROVNING “O‘ZBEK
XALQINING KELIB CHIQISH TARIXI” ASARLARI MISOLIDA)**

Shirinova Kumush Ozodovna

Buxoro davlat universiteti

tarix mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek va tojik xalqlarining etnogenezi (kelib chiqishi) va etnik tarixi ikki buyuk akademik tadqiqot — Bobojon G‘afurovning “Tojikon” hamda Ahmadali Asqarovning “O‘zbek xalqining kelib chiqishi tarixi” asarlari qiyosiy tahlili asosida yoritilgan. Markaziy Osiyoning ikki tub yerlik xalqi o‘rtasidagi etnomadaniy aloqalar, umumiy etnik qatlamlar va tarixiy-madaniy integratsiya jarayonlari arxeologik, antropologik va yozma manbalar asosida ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotda har ikki xalqning ajdodlari hisoblangan qadimgi baqtriyaliklar, sog‘diylar, xorazmiylar, farg‘onaliklar hamda sak-massaget qabilalarining etnik shakllanishdagi o‘rni ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: etnogenez, etnik qatlam, o‘zbeklar, tojiklar, Bobojon G‘afurov, Ahmadali Asqarov, So‘g‘d, Baqtriya, sak-massagetlar, tub yerlik aholi.

Аннотация: В данной статье на основе сравнительного анализа двух великих академических исследований — труда Бободжана Гафурова «Таджики» и монографии Ахмадали Аскарова «История происхождения узбекского народа» — освещаются этногенез (происхождение) и этническая история узбекского и таджикского народов. На основе археологических, антропологических и письменных источников рассматриваются этнокультурные связи, общие этнические пласты и историко-культурные процессы интеграции двух коренных народов Центральной Азии. В исследовании проводится научный анализ роли древних бактрийцев, согдийцев, хорезмийцев, ферганцев, а также сако-массагетских племен, считающихся предками обоих народов, в их этническом формировании.

Ключевые слова: этногенез, этнический пласт, узбеки, таджики, Бободжан Гафуров, Ахмадали Аскарров, Согд, Бактрия, сако-массагеты, коренное население.

Abstract: This article highlights the ethnogenesis (origin) and ethnic history of the Uzbek and Tajik peoples based on a comparative analysis of two great academic research works — "The Tajiks" by Bobojon Gafurov and "The History of the Origin of the Uzbek People" by Ahmadali Askarov. Ethnocultural ties, shared ethnic strata, and historical-cultural integration processes between the two indigenous peoples of Central Asia are examined on the basis of archaeological, anthropological, and written sources. The study provides a scientific analysis of the role played by the ancient Bactrians, Sogdians, Khwarazmians, Ferganans, and Saka-Massagetae tribes — considered the ancestors of both peoples — in their ethnic formation.

Keywords: ethnogenesis, ethnic stratum, Uzbeks, Tajiks, Bobojon Gafurov, Ahmadali Askarov, Sogdia, Bactria, Saka-Massagetae, indigenous population.

Kirish

Markaziy Osiyo mintaqasi qadimgi sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lib, bu yerda asrlar davomida turli tillarda so'zlashuvchi, ammo madaniyati, turmush tarzi va tarixiy taqdiri bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan xalqlar shakllangan. Ular orasida o'zbek va tojik xalqlarining etnogenezi alohida o'rin tutadi. Tarix fanida bu ikki xalqning kelib chiqishi masalasi uzoq vaqt davomida bir-biridan ajratilgan holda yoki bir tomonlama o'rganib kelingan. Biroq XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlarida fundamental fundamental tadqiqotlarning yaratilishi ushbu murakkab jarayonga aniqlik kiritish imkonini berdi.

Akademik Bobojon G'afurovning "Tojikon. Qadimgi, qadimgi davr va o'rta asrlar tarixi" (1972) fundamental asari tojik xalqining shakllanish tarixi bilan bir qatorda, butun Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, o'zbek xalqining qadimgi ildizlarini ochib berishda muhim manba hisoblanadi. Ikkinchi tomondan, akademik Ahmadali Asqarovning ko'p yillik arxeologik va antropologik tadqiqotlari natijasida dunyo yuzini ko'rgan "O'zbek xalqining kelib chiqishi tarixi" (2015) asari o'zbek etnogenezining eng qadimgi davrlardan to xalq sifatida shakllanishigacha bo'lgan bosqichlarini tizimli ravishda yoritib berdi.

Ushbu maqolaning maqsadi B. Gʻafurov va A. Asqarov asarlaridagi faktik maʼlumotlarni oʻzaro qiyoslash orqali oʻzbek va tojik xalqlarining ajdodlari, ularning umumiy etnik substrati (asosi) va mintaqadagi etnomadaniy jarayonlarning oʻziga xos xususiyatlarini ilmiy nuqtai nazardan ochib berishdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tarixiy tahlil, retrospektiv metod, arxeologik va etnologik maʼlumotlarni sintez qilish hamda xronologik tizimlilik metodlaridan foydalanildi. Bobojon Gʻafurov va Ahmadali Asqarov asarlarida keltirilgan yozma manbalar tahlili, arxeologik madaniyatlar xronologiyasi va antropologik koʻrsatkichlar oʻzaro solishtirildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida obʼyektivlik va tarixiy voqelikka sodiqlik prinsiplariga tayanildi, har qanday sunʼiy yoki subʼyektiv yondashuvlardan voz kechildi.

Natijalar

B. Gʻafurov oʻzining “Tojikon” asarida Markaziy Osiyoning qadimgi oʻtroq va chorvador aholisini tojik xalqining shakllanishidagi asosiy poydevor sifatida koʻrsatadi. Muallif miloddan avvalgi II ming yillik va I ming yillikning birinchi yarmidagi Baqtriya, Soʻgʻd, Xorazm va Fargʻona aholisini, shuningdek, keng hududlarda yoyilgan sak-massaget qabilalarini tojiklar va mintaqaning boshqa xalqlari (shu jumladan oʻzbeklar) uchun umumiy ajdodlar poydevori deb hisoblaydi [1, 67-bet].

Ahmadali Asqarov esa arxeologik maʼlumotlarga tayanib, oʻzbek xalqining kelib chiqishini faqatgina milodiy XI-XII asrlarda kirib kelgan turkiy qabilalar bilan bogʻlash ilmiy jihatdan xato ekanligini isbotlaydi. Olimning xulosasiga koʻra, oʻzbek xalqining eng qadimgi etnik asosi (avtoxthon aholi) miloddan avvalgi III-II ming yilliklarda shakllangan va u tojik xalqining ajdodlari bilan mutlaqo bitta hududiy-biologik va iqtisodiy-madaniy makonni tashkil etgan [2, 112-bet].

Asarlar qiyosidan olingan asosiy ilmiy natijalar quyidagilardan iborat:

- **Umumiy etnik poydevor:** Har ikki muallif ham sogʻdiylar, baqtriyaliklar, xorazmiylar va sak-massagettlarni bugungi oʻzbek va tojik xalqlarining bevosita biologik va madaniy ajdodlari sifatida tan oladi.

• **Ikki tilli muhit (Bilingvizm):** Mintaqada turkiy va eroniy tilli aholining aralashuvi bir necha ming yillik tarixga ega bo‘lib, bu jarayon o‘zaro assimilyatsiya va konsolidatsiya ko‘rinishida kechgan.

• **Xronologik muvofiqlik:** B. G‘afurov ko‘rsatgan etnik shakllanish bosqichlari A. Asqarov tomonidan yangi arxeologik kashfiyotlar (Sopollitepa, Jarqo‘ton madaniyatlari) yordamida yanada chuqurlashtirilgan va qadimgi davrlarga surilgan.

Tahlil va muhokama

Mintaqa etnogenezi tadqiq etishda fundamental fundamental asarlar yaratgan akademik Bobojon G‘afurov va akademik Ahmadali Asqarovning ilmiy konsepsiyalari o‘zaro qiyoslanganda, har ikki olim ham Markaziy Osiyo ikki daryo oralig‘i (Amudaryo va Sirdaryo) hamda unga tutash hududlarda qadimdan yashab kelgan tub yerlik (avtohton) aholini bugungi o‘zbek va tojik xalqlarining umumiy biologik va madaniy asosi sifatida e‘tirof etishi ko‘rinadi. Bu o‘rinda tillarning turlichaligi (eroniy va turkiy tillar guruhlari) madaniy yoki irqiy jihatdan tubdan farq qiluvchi alohida-alohida dunyolarni anglatmaydi, balki yagona bir etnomadaniy makonning ikki xil lingvistik ko‘rinishi ekanligini anglatadi.

1. Bronza va ilk temir davri avtohton asosi: Baqtriya va So‘g‘d sivilizatsiyalari

Bobojon G‘afurov “Tojikon” asarining dastlabki boblaridayoq Markaziy Osiyoning qadimgi dehqonchilik vohalarini tojik xalqining shakllanishidagi birlamchi poydevor sifatida tahlil qiladi. Olim o‘z davri manbalariga tayanib, miloddan avvalgi II ming yillik oxiri va I ming yillik boshlarida vujudga kelgan Qadimgi Baqtriya va So‘g‘diyona davlat birlashmalarining iqtisodiy-ijtimoiy hayotini chuqur o‘rgangan [1, 74-bet]. G‘afurovning fikricha, aynan shu davrda o‘troq dehqonchilik madaniyatining shakllanishi, sun‘iy sug‘orish tizimlarining rivojlanishi va ilk shaharsozlik unsurlarining paydo bo‘lishi mintaqadagi barqaror etnik qatlamning o‘zagi bo‘lib xizmat qildi. “Tojikon” asarida Baqtriya va So‘g‘d aholisining xo‘jalik yuritish usuli, moddiy madaniyati va mifologik dunyoqarashi (xususan, Avesto matnlarida aks etgan ijtimoiy tuzum) tahlil qilinib, ular keyingi madaniy davomiylikni ta‘minlagan asosiy kuch sifatida ko‘rsatiladi [1, 112-bet].

Ikkinchi tomondan, akademik Ahmadali Asqarov o‘zining “O‘zbek xalqining kelib chiqishi tarixi” asarida ushbu jarayonni arxeologik va antropologik faktlar yordamida

yanada boyitdi va xronologik jihatdan chuqurlashtirdi. A. Asqarov o‘zi bevosita ishtirok etgan va rahbarlik qilgan arxeologik qazishmalar, xususan, Janubiy O‘zbekistondagi Sopollitepa va Jarqo‘ton yodgorliklari ma’lumotlariga tayanib, miloddan avvalgi II ming yillikning birinchi yarmidayoq (bronza davri) mintaqada yuksak dehqonchilik sivilizatsiyasi mavjud bo‘lganini isbotlaydi [2, 124-bet]. Bu madaniyat fanda Baqtriya-Marg‘iyona arxeologik majmuasi nomi bilan ham yuritiladi.

Asqarovning muhim ilmiy yangiligi shundan iboratki, u ushbu bronza davri aholisini o‘zbek etnogenezining birinchi va eng qadimgi “avtoxton qatlami” deb belgilaydi [2, 145-bet]. Bu xulosa B. G‘afurovning qarashlari bilan to‘liq hamohangdir. Chunki Sopollitepa va Jarqo‘ton aholisi nafaqat O‘zbekiston, balki Janubiy Tojikiston (masalan, Qubodiyon, Vaxsh vodiysi yodgorliklari) hududlari bilan uzviy bog‘liq iqtisodiy-madaniy yaxlitlikni tashkil etgan. Demak, har ikki olimning asarlarini sintez qilgan holda aytish mumkinki, o‘zbek va tojik xalqlarining eng qadimgi ajdodlari hisoblangan bronza davri o‘troq dehqonlari mutlaqo bitta umumiy biologik va xo‘jalik makonida shakllangan.

2. Chorvador chor-atrof: Sak va Massaget qabilalarining etnik dinamikadagi o‘rni

Mintaqa etnogenezining ikkinchi muhim tarkibiy qismi — chorvador va yarim o‘troq hayot kechirgan sak-massaget qabilalari ittifoqidir. Bobojon G‘afurov “Tojikon” asarida sak va massagetlar tarixiga, ularning Axomaniylar imperiyasi va Aleksandr Makedonskiy bosqiniga qarshi olib borgan qahramonona kurashlariga keng o‘rin ajratadi [3, 92-bet]. G‘afurov saklarni shartli ravishda “eroniy tilli ko‘chmanchilar” deb atasa-da, ularning o‘troq vohalar aholisi bilan doimiy iqtisodiy va madaniy aloqada bo‘lganini, qon-qarindoshlik rishtalari bilan bog‘langanini alohida ta’kidlaydi. Olimning fikricha, sak-massagetlar tojik xalqining shakllanishiga jangovarlik ruhi, chorvachilik madaniyati va o‘ziga xos mifologik tasavvurlarni (masalan, “hayvonot uslubi” san’ati) olib kirdi [1, 135-bet].

Ahmadali Asqarov esa o‘z tadqiqotida sak va massagetlar masalasiga boshqacharoq, aniqrog‘i, polietnik va evolyutsion nuqtai nazardan yondashadi. U arxeologik materiallar va antropologik o‘lchovlarni tahlil qilib, sak-massaget qabilaviy ittifoqlari mutlaqo bir

jinsli (faqat eroniy tilli) bo'lmaganligini, ularning tarkibida qadimiy turkiy unsurlar ham sezilarli salmoqqa ega bo'lganini qayd etadi [2, 210-bet]. Asqarov massagetlarning etnik ildizlarini Markaziy Osiyoning shimoliy va sharqiy hududlaridagi ko'chmanchi qabilalar bilan bog'lab, ularni o'zbek etnogenezining "ikkinchi yirik tarixiy-etnik qatlami" (miloddan avvalgi I ming yillik — milodiy I ming yillik o'rtalari) tarkibiga kiritadi [5, 84-bet].

Har ikki olimning qarashlarini muhokama qilganda, sak-massagetlar muammosi mintqa tarixini to'g'ri anglashda kalit hisoblanishi ayon bo'ladi. G'afurov saklarni tojiklar uchun, Asqarov esa o'zbeklar uchun to'g'ridan-to'g'ri ajdod deb hisoblaydi. Bu qarama-qarshilik emas, balki tarixiy haqiqatning ikki tomonidir. Sak-massagetlar o'zlarining chorvadorlik turmush tarzi va keng hududlarga ko'chib yurish xususiyati tufayli keyinchalik vohalardagi o'troq aholi (sog'diylar, baqtriyaliklar) bilan to'liq qorishib ketgan. Bu qorishish jarayonida ularning bir qismi o'troqlashib, eroniy-tojik tilli qatlamga qo'shilgan bo'lsa, boshqa bir qismi turkiy qabilalar bilan ittifoq tuzib, o'zbek xalqining shakllanishida ishtirok etgan [6, 145-bet].

3. Davlatchilik bosqichlari va etnik integratsiya: Kushon va Eftaliylar davrlari

Etnogenez jarayonining uzoq muddatli barqarorlashuvi va yirik xalqlar darajasiga ko'tarilishi antik va ilk o'rta asrlar davlatlari tarixi bilan chambarchas bog'liq. Bobojon G'afurov Kushon imperiyasi davrini mintqa xalqlarining iqtisodiy va madaniy gullagan davri, xalqaro sivilizatsiyaga qo'shilish bosqichi sifatida baholaydi [4, 192-bet]. G'afurovning yozishicha, Kushonlar davrida Baqtriya tili va yozuvi davlat maqomiga ko'tarilib, turli etnik guruhlarini yagona mafkura (xususan, buddizm va mahalliy dinlar sintezi) atrofida birlashtirishga xizmat qildi. Ushbu davrda o'troq va ko'chmanchi aholining o'zaro integratsiyasi eng yuqori nuqtaga yetdi va bu tojik xalqining etnik o'zagi (substrati) uzil-kesil mustahkamlanishiga olib keldi [4, 215-bet].

Ahmadali Asqarov esa Kushon davrini o'zbek xalqi tarixida mutlaqo yangi sahifa — turkiy qabilalarning Janubiy hududlarga (Cis-Amudaryo va Transoxiyona) ommaviy ravishda kirib kelishi va o'troqlashishi boshlangan davr sifatida tahlil qiladi. Arxeologik qazishmalar davomida Kushon davri qabrlaridan topilgan antropologik materiallar

(masalan, kalla suyagi shakllari) tahlili shuni ko'rsatadiki, aynan shu davrdan boshlab mahalliy yevropoid aholi tarkibida sharqiy (mongoloid) unsurlarning ilk belgilari paydo bo'la boshlaydi [2, 315-bet; 12, 115-bet].

Eftaliylar davlati (milodiy V-VI asrlar) davriga kelib esa, bu jarayon yanada chuqurlashdi. G'afurov eftaliylarni tojik etnogenezidagi muhim siyosiy-harbiy omil, o'z davrining qudratli imperiyasi sifatida ko'rsatib, ularning tarkibidagi mahalliy qabilalar ittifoqini tahlil qiladi [1, 268-bet]. Asqarov esa eftaliylar tarkibida turkiy tilli qabilalarning ulushi juda yuqori bo'lganini, ular Farg'ona, Choch va So'g'd vohalarida o'troq hayotga o'tib, mahalliy aholi bilan xo'jalik va madaniy jihatdan to'la integratsiyalashganini yozadi [2, 340-bet].

Ushbu ikki yondashuv shuni ko'rsatadiki, Kushon va Eftaliylar davri — o'zbek va tojik xalqlari ajdodlarining birgalikdagi siyosiy va madaniy hayotining eng yuqori cho'qqisidir. Davlat chegaralarining kengligi va ichki barqarorlik turli tilli qabilalarning bir voqa ichida, bitta shahar atrofida aralash yashashiga, umumiy moddiy madaniyat (kulolchilik, me'morchilik, kiyim-kechak) yaratishiga zamin hozirladi.

4. Lingvistik jarayonlar: Turk xoqonligi, Somoniylar davri va Bilingvizm (Ikki tillilik) muammosi

Etnogenez muammolarida eng ko'p munozaralarga sabab bo'ladigan masalalardan biri — bu til omilidir. Nima sababdan ajdodlari umumiy bo'lgan aholining bir qismi turkiy tilda (o'zbeklar), ikkinchi qismi esa eroniy tilda (tojiklar) so'zlashadi? Bu savolga B. G'afurov va A. Asqarov asarlarida juda mantiqiy va faktik asosga ega javoblar berilgan.

Bobojon G'afurov milodiy VI asrda Turk xoqonligining tashkil topishi va uning So'g'd, Baqtriya, Xorazm hududlarini egallashi davrini tahlil qilib, bu jarayonni sof siyosiy hodisa deb baholaydi. G'afurovning fikricha, turkiy qabilalarning kirib kelishi mahalliy sug'diy yoki baqtriyalik aholining jismonan yo'q qilinishiga olib kelmadi. Aksincha, sug'diylar o'zlarining savdo va diplomatik qobiliyatlari tufayli Turk xoqonligida yuqori mavqelarni egalladilar [1, 312-bet]. Biroq, vaqt o'tishi bilan, vohalarda turkiy aholi sonining muttasil ortib borishi natijasida "turklashish" (til almashish) jarayoni boshlandi. Shunga qaramay, sug'diylarning va boshqa mahalliy xalqlarning katta bir qismi

keyinchalik IX-X asrlarda Somoniylar davlatining tashkil topishi bilan yagona fors-tojik tili atrofida birlashdilar va tojik xalqi sifatida konsolidatsiyalashdilar [1, 385-bet].

Ahmadali Asqarov o‘z asarida ushbu “turklashish” va etnik assimilyatsiya jarayonini batafsil ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlar asosida yoritib beradi. Asqarov yozadi: “Turkiy tilli aholining mintaqaga kirib kelishi bir martalik bosqin emas, balki bir necha asrlar davom etgan sekin va tabiiy migratsiya hamda o‘troqlashish jarayoni edi” [2, 375-bet]. Sug‘diylar va turklar asrlar davomida yonma-yon yasadilar, quda-anda bo‘ldilar, bitta sug‘orish tarmog‘idan suv ichib, birgalikda dehqonchilik qildilar. Bu yaqinlik tabiiy ravishda bilingvizm (ikki tillilik) muhitini yaratdi. Voha aholisi o‘z kundalik hayoti va savdo-sotiq ishlarida ham turkiy, ham eroniy (sug‘diy, fors) tillaridan keng foydalangan [7, 82-bet].

Vaqt o‘tishi bilan, siyosiy hokimiyatning uzil-kesil turkiy sulolalar (Qoraxoniylar, G‘aznaviylar, Saljuqiylar, keyinchalik Temuriylar) qo‘liga o‘tishi natijasida, bilingval (ikki tilli) aholining ko‘pchiligi to‘liq turkiy tilga o‘tdi. Ammo bu aholi o‘zining qadimgi sug‘diy va baqtriyalik ajdodlaridan qolgan dehqonchilik madaniyatini, shaharsozlik an‘analarini, urf-odatlarini zarracha o‘zgartirmasdan saqlab qoldi. Tojik xalqi esa tog‘li hududlarda va yirik madaniy markazlarda (Buxoro, Samarqand, Xo‘jand) o‘z ona tilini saqlab qolgan va rivojlantirgan qadimgi o‘troq aholining bevosita davomchilaridir [8, 96-bet].

Shunday qilib, lingvistik farqlanish genetik yoki madaniy uzilishni anglatmaydi. O‘zbeklar — tili turklashgan, ammo genetikasi va madaniyati qadimgi So‘g‘d va Baqtriyaga borib taqaladigan o‘troq aholi hamda unga qo‘shilgan turkiy qabilalar sintezidir. Tojiklar esa o‘sha qadimgi o‘troq aholining eroniy til sivilizatsiyasini saqlab qolgan qismidir.

5. Antropologik va madaniy genofondning qiyosiy tahlili

Etnogenez tadqiqotlarida sub’yektivlikka yo‘l qo‘ymaydigan eng aniq fanlardan biri — bu jismoniy antropologiya va somatologiyadir. Bobojon G‘afurov ham, Ahmadali Asqarov ham o‘z asarlarida o‘zbek va tojik xalqlarining kalla suyagi parametrlari, irqiy

belgilari va somatik xususiyatlariga oid antropologik tadqiqotlar natijalarini keng muhokama qilganlar.

B. Gʻafurov tojik xalqining jismoniy qiyofasini tahlil qilib, ularning mutloq koʻpchiligi yevropoid irqining yirik tarmogʻi hisoblangan “Markaziy Osiyo ikki daryo oraligʻi irqi” (yoki Pamiro-Fargʻona irqi)ga mansubligini koʻrsatadi. Bu irqiy tip qadimgi bronza va eneolit davri mahalliy aholisining bevosita biologik davomi boʻlib, unga uzunchoq yuz, qirra burun va oʻrtacha soqol-moʻylov oʻsishi xosdir [1, 85-bet]. Shu bilan birga, Gʻafurov vohalik tojiklar tarkibida, xususan, Fargʻona va Samarqand atrofida muayyan darajada mongoloid (turkiy) antropologik unsurlarning ham aralashganini, bu esa xalqlarning uzoq vaqt birga yashaganidan dalolat berishini insof bilan qayd etadi [1, 90-bet].

Ahmadali Asqarov oʻzbek xalqining antropologik tarkibini oʻrganishda xuddi shu Pamiro-Fargʻona irqini birlamchi asos deb qabul qiladi. T.K. Xodjayov va boshqa mashhur antropologlarning tadqiqotlariga tayangan holda, Asqarov oʻzbek xalqining shakllanishida ikki asosiy antropologik tip ishtirok etganini koʻrsatadi:

• **Pamiro-Fargʻona (ikki daryo oraligʻi) irqi:** Oʻzbeklarning vohalik, oʻtroq qismi (Fargʻona, Toshkent, Buxoro, Samarqand, Xorazm oʻtroq aholisi) tarkibida asosiy oʻrin tutadi va ularni tojiklarga biologik jihatdan toʻliq yaqinlashtiradi [2, 180-bet].

• **Janubiy Sibir (mongoloid aralashgan) irqi:** Keyingi davrlarda (Deshti Qipchoq va moʻgʻullar bosqinidan keyin) kirib kelgan chorvador turkiy qabilalar orqali oʻzbek genofondiga singib kirgan tip [5, 122-bet].

Asqarov Jarqoʻton va Sopollitepadan topilgan suyak qoldiqlarini bugungi oʻzbeklar va tojiklar bilan solishtirib, shunday xulosaga keladi: “Bronza davri Baqtriya aholisining kraniologik (kalla suyagi) oʻlchovlari zamonaviy oʻzbeklarning fargʻonalik va buxorolik vakillari hamda tojiklarning togʻli va vohalik guruhlar bilan 80-85% gacha biologik osellyatsiya (oʻxshashlik) koʻrsatadi” [2, 195-bet; 12, 120-bet]. Ushbu antropologik oʻxshashlik har qanday mafkuraviy yoki siyosiy qarashlardan ustun turuvchi inkor etib boʻlmas faktik dalildir.

Moddiy va ma'naviy madaniyat sohasida ham B. G'afurov va A. Asqarov asarlarida keltirilgan dalillar bir-birini to'ldiradi. Ikki daryo oralig'idagi o'ziga xos uy-joy qurish an'analari (paxsa devorlar, ayvonlar, hovli tizimi), milliy kiyimlar (to'n, do'ppi, xotin-qizlarning ko'ylak-ishtonlari), taomlar (palov, somsa, sho'rva, non yopish texnologiyasi) va dehqonchilik asboblari (omoch, ketmon, chekan) o'zbek va tojiklarda bir xil shakllangan. G'afurov buni o'troq sivilizatsiyaning barqarorligi bilan izohlasa [1, 410-bet], Asqarov bu mushtraklikni "etnomadaniy substratning yagonaligi" deb ataydi [2, 420-bet].

Xulosa

Akademik Bobojon G'afurov va akademik Ahmadali Asqarovning fundamental asarlari qiyosiy tahlili asosida quyidagi yakuniy ilmiy xulosalarga kelindi:

O'zbek va tojik xalqlarining ajdodlari bitta umumiy tarixiy-geografik va biologik substratga ega. Miloddan avvalgi bronza va temir davrlarida yashagan baqtriyaliklar, sog'diylar, xorazmiylar va sak-massagetlar har ikki xalqning shakllanishida teng huquqli poydevor bo'lib xizmat qilgan.

Tarixiy jarayonlar natijasida tillarning ajralishi (turkiy va eroniy) bu xalqlarning madaniy va genetik yaqinligiga putur yetkazmagan. Aksincha, asrlar davomida kechgan bilingvizm (ikki tillilik) va etnik aralashuv jarayonlari o'zbek va tojik xalqlarini o'zaro uzviy bog'lab turuvchi "ikki tilda so'zlashuvchi bir xalq" fenomenini vujudga keltirgan.

B. G'afurov va A. Asqarov tomonidan to'plangan va tahlil qilingan ulkan faktik materiallar Markaziy Osiyo xalqlari tarixini sun'iy ravishda milliylashtirish yoki bir-biriga qarshi qo'yish ilmiy jihatdan asossiz ekanligini ko'rsatadi. Har ikki xalqning tarixi yagona mintaqaviy sivilizatsiyaning ajralmas qismlaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Gafurov B.G. Tadjiki: Drevneyshaya, drevnyaya i srednevekovaya istoriya. — Moskva: Nauka, 1972. — S. 67-142.
- [2] Asqarov A. O'zbek xalqining kelib chiqishi tarixi. — Toshkent: O'zbekiston, 2015. — B. 112-380.
- [3] Gafurov B.G. Istoriya tadjikskogo naroda v kratkom izlojenii. T. 1. — Stalinabad: Gosizdat, 1947. — S. 89-98.

- [4] Gafurov B.G. Kushanskaya epoha i mirovaya sivilizatsiya. — Moskva: Glavnaya redaktsiya vostochnoy literaturi, 1968. — S. 185-210.
- [5] Asqarov A. O‘zbek davlatchiligi tarixi. — Toshkent: Sharq, 2001. — B. 76-118.
- [6] Asqarov A., Axmedov B. O‘zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi muammolari // O‘zbekiston tarixi jurnali. — Toshkent, 1999. — № 2. — B. 142.
- [7] Asqarov A. Sopollitepa. — Toshkent: Fan, 1973. — B. 45.
- [8] Litvinskiy B.A. Drevnie kochevniki Krishi mira. — Moskva: Nauka, 1972. — S. 92.
- [9] Rtveladze E.V. Velikiy shyolkoviy put: Istoriko-geograficheskie ocherki. — Toshkent: San’at, 1999. — S. 104.
- [10] Ishoqov M. Sug‘diyona sivilizatsiyasi va uning jahon madaniyati tarixidagi o‘rni // Tarix va jamiyat. — Toshkent, 2018. — № 1. — B. 77.
- [11] Shoniyozov K. O‘zbek xalqining shakllanish jarayoni. — Toshkent: Sharq, 2001. — B. 63.
- [12] Xodjayov T.K. Antropologicheskiy sostav naseleniya Epohi bronzi Sapallitepa // Voprosi antropologii. — Moskva, 1977. — Vip. 56. — S. 112.